
MŰHELYTANULMÁNYOK

DISCUSSION PAPERS

MT-DP – 2013/13

**Állami beavatkozás, lokális eladósodás,
túlfűtöttség és ezek rendszerbeli okai a
globális válság alatt Kínában**

CSANÁDI MÁRIA

Műhelytanulmányok
MT-DP – 2013/13

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet

Műhelytanulmányaink célja a kutatási eredmények gyors közlése és vitára bocsátása.
A sorozatban megjelent tanulmányok további publikációk anyagául szolgálhatnak.

Állami beavatkozás, lokális eladósodás, túlfűtöttség és ezek rendszerbeli okai
a globális válság alatt Kínában

Szerző:

Csanádi Mária
tudományos tanácsadó
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet
Email: csanadi.maria@krtk.mta.hu

2013. május

ISBN 978-615-5243-69-1
ISSN 1785-377X

Kiadó:
Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet

Állami beavatkozás, lokális eladósodás, túlfűtöttség és ezek rendszerbeli okai a globális válság alatt Kínában

Csanádi Mária

Összefoglaló

E tanulmány azzal foglalkozik, hogy miként hatott a globális válság a kínai gazdaságra, milyen központi és helyi kormányzati válaszokat és preferenciákat váltott ki, s ezek milyen következményekkel jártak nemzeti és regionális szinten. Kiemelten elemezi a helyi kormányzatok eladósodása, és a beruházások által generált túlfűtöttség közvetlen gazdasági okait, s ezek rendszerbeli hátterét. Rávilágít arra, hogy – bár a kínai gazdasági átalakulás jelentősen előrehaladt a piacgazdaság irányába – a válság ellensúlyozására szolgáló állami beavatkozások felerősítik a pártállami rendszer sajátosságait s ezek kínai specifikumait. E sajátosságok meghatározzák az erőforrások politikai racionalitású elosztási szempontjait, s a szereplők hasonló motivációjú beruházási magatartását, valamint az elosztás kínai hatalmi szerkezet szerinti megnyilvánulásait. E sajátosságok érvényesülésének következménye többek között a helyi eladósodás, a gazdaság helyi túlfűtöttsége, és annak nehézkes központi szabályozása.

Tárgyszavak: helyi eladósodás, válság, pártállami rendszer, erőforrás-elosztás, állami beavatkozás, túlfűtöttség

Journal of Economic Literature (JEL) kód: F5, D78, R58, J08, O15, E24

Köszönetnyilvánítás:

Köszönöm a cikkkel kapcsolatban a szakmai konzultáció lehetőségét Mester Évának (bankszakember, a Szegedi Tudományegyetem Phd hallgatója) és Kozma Gábornak (közigazgatási szakember, a Szegedi Tudományegyetem Phd hallgatója). Köszönöm továbbá Gyuris Ferencnek (ELTE TTK Regionális Tudományi Tanszék), hogy a cikkben szereplő térképeket a Michigan University China Data Center adataiból kérésemre megszerkesztette. Cristine Wong, magasrangú és elismert Kína- és pénzügyi szakértő egy 2011-ben megjelent cikkére gyakran hivatkozom. A cikkben található minisztériumi és banki adatok először nála voltak hozzáférhetőek, s az élénkítő csomag közvetlen hatásainak elemzését is ő publikálta először angol nyelven. A kutatást az OTKA finanszírozta.

State intervention, local indebtedness, overheating and their systemic background during global crisis in China

Mária Csanádi

Abstract

This paper describes the impact of the global crisis on China, the central and local level government responses and preferences it triggered as well as the consequences these reactions had on national and regional levels. It focuses on the immediate economic and general systemic reasons of the development of local indebtedness and that of the overheating generated by investment. It sheds light on the fact that despite the substantial evolution of the market economy in China, the state interventions to compensate the impact of the crisis activate the general and specific Chinese characteristics of party-states during the process. These specifics will determine the politically rational criteria in the distribution of resources, the accommodating investment behavior of actors and the characteristics of distribution according to the specifics of the Chinese power structure. It is the prevalence of these specific structural characteristics that will cause among others the phenomena of local indebtedness, local economic overheating and the hardships in their central control.

Keywords: local indebtedness, crisis, party-state system, resource distribution, state intervention, overheating

Journal of Economic Literature (JEL): F5, D78, R58, J08, O15, E24

AZ ÉRZÉKENYSÉG A GLOBÁLIS DINAMIKÁRA

Kína 2008-2009 évi nagyobb időfelbontású export, import, GDP és munkanélküliségi ráta adatai drámai mélységű, de rövid ideig tartó visszaesési periódust jeleznek. Az éves adatok is jelentős lassulásról, illetve visszaesésről tanuskodnak. 2008-ban az export növekedése az év végén kezdődött válság hatására az előző évi 26 százalékos növekedéshez képest 17,2 százalékra lassult, majd 2009-ben -16%-ra zuhant. Eközben a GDP növekedése a 2007 évi 14,2%-ról 9,6%-ra csökkent, majd e lassulás 2009-ben minimálisan, de tovább folytatódott (9,2%) (IMF, 2011, 183 old.). Ez az európai mércével mérve magas ütem Kína esetében közelít ahhoz az alsó határhoz, amely esetén a gazdaság növekedése még fel tudja szívni az újonnan munkába lépők hadát, az alatt viszont növekvő társadalmi feszültséget okoz. E változások hatására míg 2007-ben az export a kínai GDP 35,2 százalékát tette ki, 2008-ra ez az arány 32,0, majd 2009-re 26,1 százalékra esett vissza (NBS, 2012).

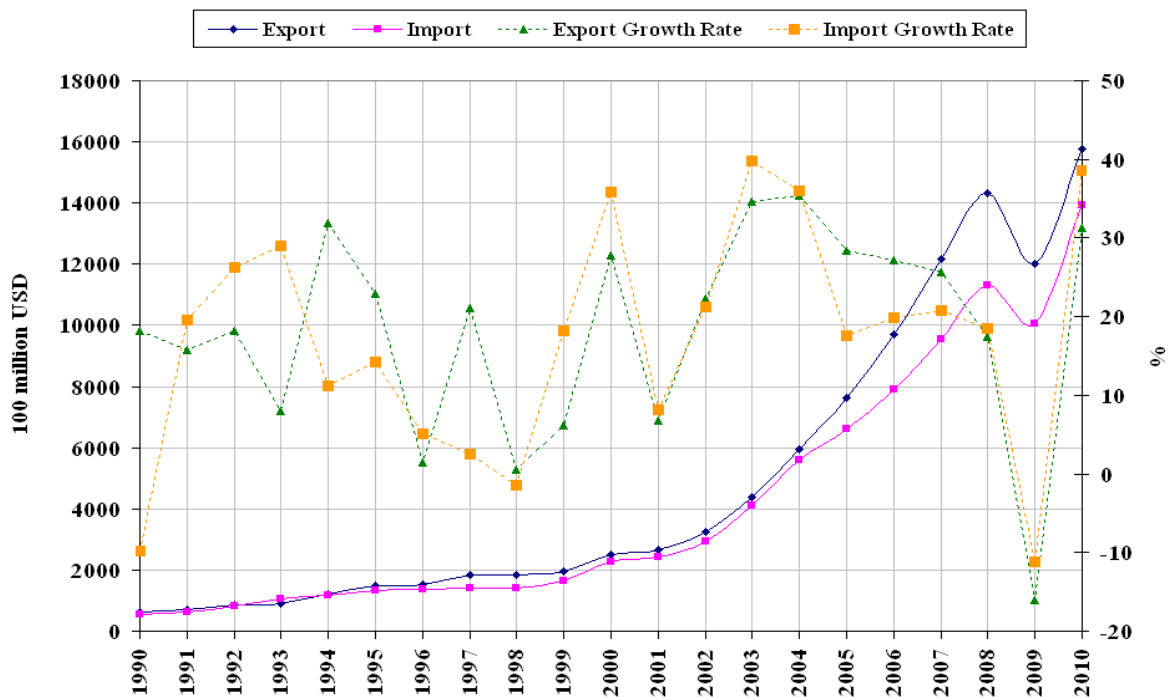
Az exportérzékenységet az export területi koncentrációja tetézte, hiszen a keleti partmenti tartományok jóval a GDP arányos export átlaga felett teljesítettek, s a visszaesés okozta sokk is koncentráltan jelentkezett (Lin és Hu, 2011). A koncentrált gazdasági feszültséget potenciális politikai feszültség is súlyosbíthatta, hiszen az akkoriban 150 millió belső migráns egyharmada dolgozott az exportra termelő ágazatokban. A más tartományokból érkező migránsok hetven százalékát a partmenti sávban foglalkoztatták (Liu, 2009). A fő exportágazatban -- a feldolgozóiparban -- a foglalkoztatottak nyolcvan százaléka migráns volt (Kam Wing Chan, becslés), s a válság lejobban ezt az ágazatot sújtotta. A migránsok a tartományokon belül is azokban a városokban sűrűsödtek, ahol az iparosodottság, s az egy főre jutó GDP átlag feletti volt és növekvő tendenciát mutatott. Kínában e dinamikusan növekvő városokat 2007-ben alacsony, és csökkenő ütemű egy főre jutó GDP-vel rendelkező város-klaszterek fogták közre. Az export visszaesésének hatására 2008 végén 600 ezer vállalat zárt be, zömük a keleti térségben, egyik pillanatról a másikra (Kong et al. 2009, p. 237), s a migránsok 16 százaléka maradt hirtelen munka nélkül. A fontosabb ipari városokba koncentrálódó migránsok csapdahelyzetbe kerültek: e városokat körbefogó gazdaságilag alacsony szintű és csökkenő dinamikájú környékeken nem tudtak elhelyezkedni. Ebben az időben gyakoribbá váltak, létszámban megnöttek és követeléseikben radikalizálódtak a tömegmegmozdulások.¹ Az előrejelzések okkal voltak pesszimisták, bár bizonytalan volt, hogy a válság meddig tart és hogyan terjed, s vajon visszafordítható-e a beindult folyamat? Egy ideig kérdéses volt az is, hogy mennyire hat destabilizálóan a válság a gazdasággal intézményesen és szorosan összefonódott párt legitimitására (Buckley, 2009, Cai and Chan, 2009; Demick, 2008; Chan, 2010; Kong at al, 2009; Meng at al, 2010; Wong, 2008; Charter

¹ A kollektív megmozdulások okairól, hátteréről, sikereiről és kudarcairól ld. Cai, Y. (2008; 2010).

2008; Chen N., 2009). A bizonytalanság azonban gyorsan megszűnt, mivel a drámai visszaesés nagyon rövid ideig tartott. 2009 első negyedévére a külkereskedelmi fogalom meredeken emelkedett (1 sz. ábra). Az export a 2009-es -16,9 százalékos visszaesés után 2010-re 31,0%-kal nőtt, az import a 2009-es - 11,2%-ról 38,8%-ra gyorsult. 2011-ben az előző évhez képest, az export újabb 20,3 százalékkal, az import 24,9 százalékkal nőtt (UMICH, NBS, 2012).²

1. sz. ábra.

Gyors fordulat a külkereskedelemben

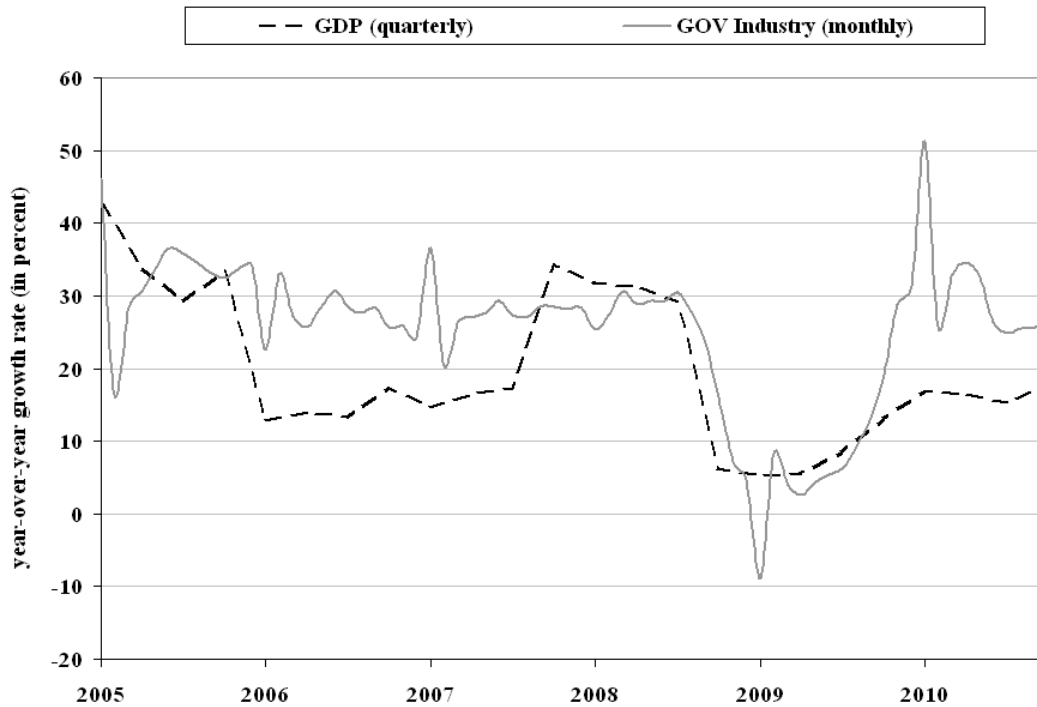

Forrás: Michigan University China Data Center

A GDP növekedése a külkereskedelmi forgalomhoz képest lassabb ütemben, de szintén beindult, miközben az ipari termelés üteme jelentősen nőtt (2. sz. ábra), s 2009 közepére a migránsok közötti munkanélküliség a korábbi 16 százalékról 3 százalékra esett vissza (Cai és Chan, 2009, p. 521).

² University of Michigan China Data Center, Chinadataonline.org.

Gyors fordulat a GDP és az ipari termelés ütemében

Forrás: Michigan University China Data Center

A GDP növekedés lassulásával és az export visszaesésével ellentétben a külföldi tőkebeáramlás üteme a válság idején is folyamatosan gyorsult: 2007-től 11,8%-kal 15,6 %-kal, majd 25,1%-kal nőtt évente (NBS, 2012). Az FDI növekedési üteme csak 2011-ben lassult némileg, az előző évi 24,3 százalékról 21,1 százalékra (NBS, 2012). 2011-ben az FDI a beruházások forrásszerkezetében az össznövekedés 20,3 százalékát adta.³

Hogyan tudta a gazdaságpolitika ilyen gyorsan helyreállítani a növekedés ütemét, a globális válság elhúzódása, a kínai gazdaság export-, területi és politikai érzékenysége ellenére, és a társadalom növekvő belső feszültségei dacára? Mi ösztönözte az FDI tartós növekedését, miközben miközben 2009-ben világszerte 39 százalékkal csökkent (Zhou, 2010, egy 2010-es UNCTAD jelentésre hivatkozva)?

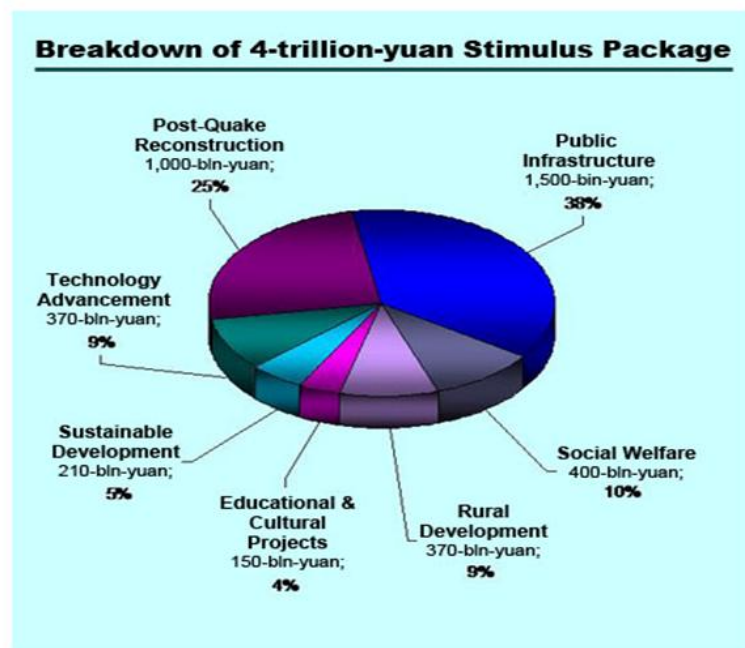
³ UMICH, NBS 2012 Chinadataonline.org

ADAPTÁCIÓ A VÁLSÁG ELLENSÚLYOZÁSÁRA: AZ ÉLÉNKÍTŐ CSOMAG GYORS BEVEZETÉSE

A rövid visszaesés azonnali gazdasági és társadalompolitikai intézkedéseket váltott ki, mind a központi, mind a helyi kormányzatoknál. A gazdasági mutatók javulása azonban csak részben volt ezekkel indokolható. Az eredmények elérésében az ösztönző szabályozóknál sokkal jelentősebb szerepe volt a már 2008 novemberében meghirdetett -- a GDP 13 százalékát kitevő -- 4 ezer milliárd yuan értékű élénkítő csomagnak (3. sz. ábra), s az azt támogató fiskális politikai intézkedéseknek⁴.

3. sz. ábra.

4,000,000,000,000.00 CNY
= 612,062,609,166.63 USD
= GDP 13% (2008)

A csomag, amelynek tervezett összege az azévi export/GDP arány felével ért fel, a belső fogyasztást helyezte előtérbe a külkereskedelemmel szemben. Emellett a tartományokon kívülre migrálók 80 százalékát kibocsájtó közép és nyugati területek fokozottabb fejlesztését célozta meg, a migránsokat befogadó zömében partmenti exportáló tartományokkal szemben.

⁴ 2008 utolsó negyedétől a következő intézkedések történtek: jegybanki alapkamatcsökkentés, 100 milliárd RMB-vel növelt tőkeinjekció a gazdaságpolitikai célú bankhitelek folyósítására; bankok hitellimitjeinek megszüntetése; általános felhívás a hitelezés növelésére az élénkítés elősegítésére; 2008 decemberében kilenc lépéses terv a pénzügyi reform megvalósítására, köztük új hitelezési mechanizmusok kis- és középvállalatok számára, szélesebb lehetőség vállalati kötvénykibocsájtásra, új szabályok magán befektetési alapok képzésére); adópolitika átalakítása: befektetés típusú adók helyett forgalmi adó előtérbe helyezése, kisvállalatok jövedelemadó csökkentése stb (Wong, 2011, ppt 7-8 dia)

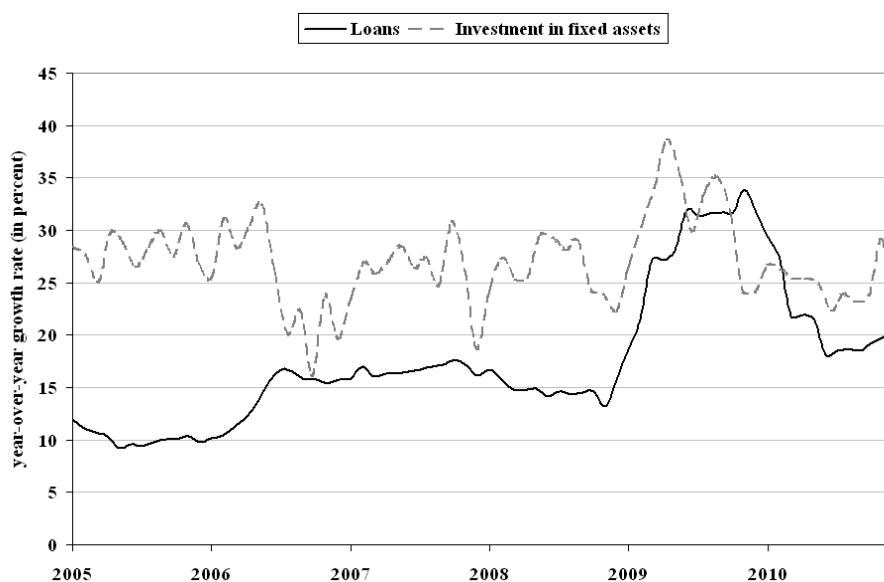
Bár a feldolgozóiparból kilenc iparágat jelöltek meg országos szintű támogatásra,⁵ a meghirdetett csomagban a tervezett összeg kétharmadát infrastrukturális beruházásokra szánták (Chan, 2010). Ez az ágazati prioritás szintén az exportfüggőség csökkentését célozta, hiszen az export zömében feldolgozóipari tevékenységből jött létre. A térbeli, irányultságbeli és ágazati ellensúlyok mellett a várhatóan kedvezményezett cégek mérete és tulajdonosi szerkezete is az exportfüggőség mérséklése irányába hatott: az export zömét bonyolító privát kis- és középvállalatokkal szemben az állami nagyvállalatokat preferálták, a külföldi és vegyesvállalatokkal szemben pedig a csomag a hazai vállalatokat hozta kedvezőbb helyzetbe (Csanádi, 2012).

A csomaggal kapcsolatos központi párt- és állami döntések megvalósítása érdekében 2009 közepéig 22 százalékkal megemelték az elosztható forrásokat, amelyet még nagyobb ütemű hitelkibocsátás kísért (4. sz. ábra). Az adósságállomány kezdetben nagyon rövid lejáratú váltókban testesült meg, melyeket hosszabb távú hitelekre alakítottak át 2009 második felében (OECD 2009, 236 old.).

A központi és helyi szintű állami szféra preferenciák szerinti terjeszkedését jelzik a CEIC Világbank állami és magánberuházások megoszlására vonatkozó becült adatai is, amelyek szerint a kormányzati beruházások meredeken nőttek, míg a magánszféra beruházásai csökkentek (World Bank, 2009, Fig. 2).

4. sz. ábra.

A hitelek és állóeszközberuházások dinamikája a válság idején

Forrás: Michigan University China Data Center

⁵ A prioritást élvező iparágak: könnyűipar, textilipar, vasipar, egyéb fémipar, autóipar, petrokémia, hajóépítés, elektronika és telekommunikáció http://news.xinhuanet.com/english/2009-02/11/content_10802529.htm

Az állami beruházásokon belül is a hangsúly a helyi kormányzatokra tolódott. Az élénkítés ágazati prioritása és az intézményi funkciók decentralizált mivolta ugyanis a kiadásokat és a hiteleket a helyi kormányzatok irányába terelte. Ennek egyik közvetlen intézményrendszerbeli oka, hogy a költségvetés finanszírozási rendszere erőteljesen decentralizált (Csanádi, 2006; 2011), a közfeladatok többségét, ezen belül az infrastruktúra finanszírozását, különböző szintű helyi kormányzatok látják el. Ennek értelmében született a csomag tervezett forrás megoszlása is, amely szerint a beruházási kiadásnak csak egyharmadát fedezik központi forrásokból, a maradék kétharmadát pedig a helyi kormányzatoknak (31%), valamint a vállalatoknak és bankoknak (40%) volt feladata előteremteni 2008 és 2010 során (World Bank, INFRA, 2010).

Az export-függőség csökkentését célzó élénkítő csomag eddig elemzett prioritásai mellett amellyel az állami tulajdont, hazai nagyvállalatokat, infrastrukturális beruházásokat, s velük a helyi kormányzatok beruházási tevékenységet kívánták ösztönözni, határozott térbeli preferenciák is érvényesültek a fejletlenebb középső és nyugati tartományok irányában.

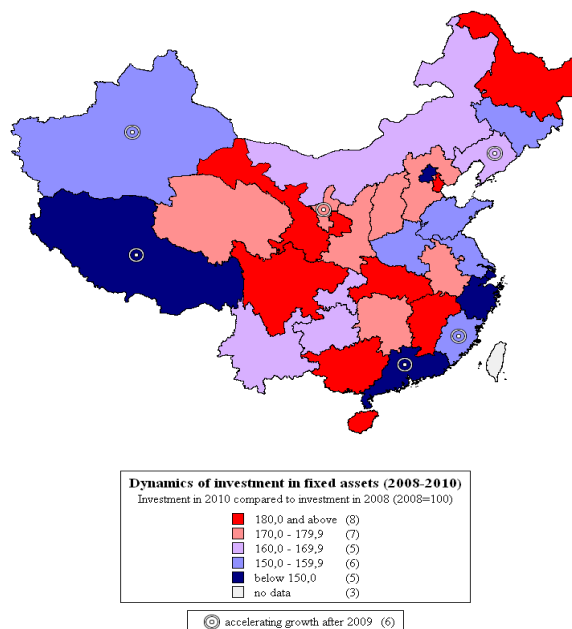
AZ ADAPTÁCIÓ TÉRBELI ELTÉRÉSEI

A fejlesztések térbeli elhelyezkedése és ágazati megoszlása, a külföldi tőkebeáramlás, a GDP alakulása nagyobb térségenként, de tartományonként is jelentős eltéréseket mutat. Az élénkítőcsomag fő beruházási irányvonalainak térbeli alakulását 2008 és 2010 között a beruházások eltérő növekedési rátája tükrözi az 1sz. térképen. Az összberuházások mindenhol jelentősen nőttek: a legalacsonyabb intervallum is 50 százalék körüli a vizsgált időszak alatt. A növekedés mértékének eloszlása viszont egyértelműen a középső és nyugati területek irányába tendál, míg a legalacsonyabb értékek a keleti tartományokban találhatóak. Az ütemkülönbségek 2011-ben is megmaradtak: a keleti, a középső és a nyugati térségek beruházási üteme sorrendben 21,3, 28,8, és 29,2 százalék volt.⁶

⁶ UMICI, NBS 2012 Chinadataonline.org

Állóeszköz beruházás dinamikája és sebessége az egyes tartományokban

2009-ben és 2008-2010 között

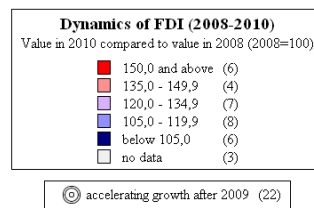
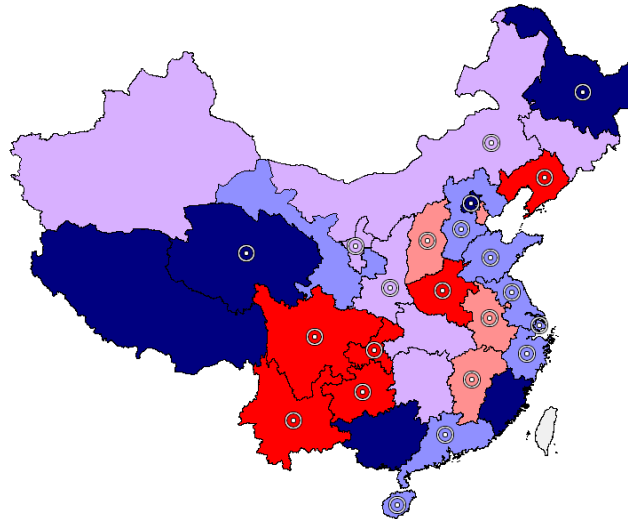
Forrás: Michigan University China Data Center

A gyorsulás nem volt egyenletes az évek során az egyes területeken. A 2009-ben a gyorsulás két keleti tartomány kivételével a középső és nyugati területekre koncentrált (Csanádi, 2012). 2010-re viszont az előző évekhez képest a beruházások növekedése ez utóbbiaknál már nem gyorsult tovább, de keleten még igen, vagyis a korábbi ütemkülönbségek szűkültek. A szűkülés azonban egyöntetűen magas növekedési ütemek mellett történt. A vizsgált időszak egészét tekintve azonban a legfőbb exportőr tartományok beruházásai lassabb ütemben nőttek, mint a középső és keleti részen.

Az összes beruházáshoz képest változatosabb ütemeket, de hasonló térbeli tendenciát mutat az FDI alakulása 2008 és 2010 között (2 sz. térkép). A magasabb növekedési ütem szintén a belső tartományok irányában található, a külföldi tőke által korábban előnyben részesített keleti tartományok helyett. Ez utóbbiaknál volt a legalacsonyabb a növekedési ütem, stagnált, vagy éppen visszaesett. A növekedés üteme 2008 és 2010 között egyre több középső és nyugati tartományban lett magasabb 2009 ütemeihez képest (Csanádi, 2012). 2010-re azonban az FDI növekedési ütem gyorsulása a 2009/2008-as növekedési ütemmel összevetve szinte minden tartományra kiterjedt.

A külföldi tőkeberuházások változásának térbeli eltérései

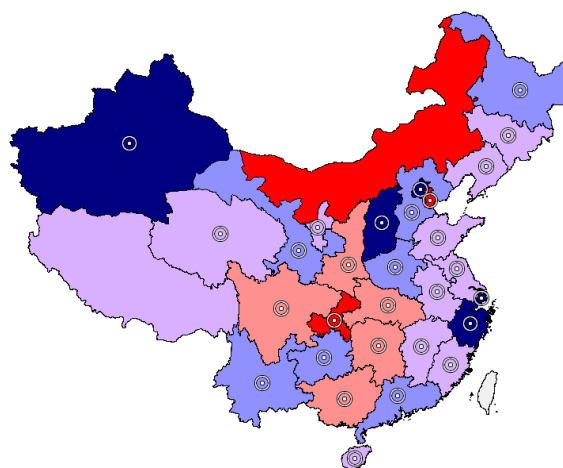
2008 és 2010 között

Forrás: Michigan University China Data Center

Az állóeszköz beruházások és az FDI növekedés esetében tisztán látható térbeli eltérések nem annyira élesek, ha a GDP egy főre jutó növekedését figyeljük meg (3. sz. térkép). Bár a legnagyobb ütemek ebben az esetben is a középső és nyugati tartományokra jellemzőek, a keleti tartományok közül is csak egy tartozik a legalacsonyabb ütemet jelző intervallumba. Látható, hogy annak ellenére, hogy a rövid, de drasztikus krízis kezdetben az export és a GDP jelentős csökkenését eredményezte, a partmenti tartományok egy főre jutó GDP-je így is 22 százalék felett maradt 2008 és 2010 között. Ami viszont látványos változás, hogy a 2009/2008-as növekedési ütemmel összevetve -- Belső Mongólia és Tibet kivételével -- az összes adat növekedés gyorsulást jelez 2009 után.

Egy főre jutó GDP növekedés tartományonként 2008-2010

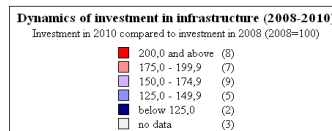
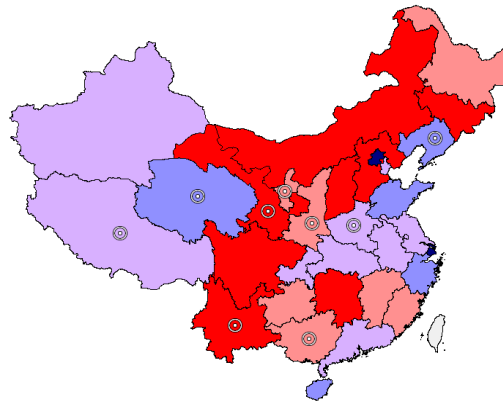

Dynamics of per capita GDP (2008-2010)	
Value in 2010 compared to value in 2008 (2008=100)	
■ 134,0 and above	(3)
■ 130,0 - 133,9	(5)
■ 126,0 - 129,9	(11)
■ 122,0 - 125,9	(7)
■ below 122,0	(5)
■ no data	(3)
⊙ accelerating growth after 2009	(29)

Forrás: Michigan University China Data Center

Az egy főre jutó GDP legmagasabb üteme a növekedés gyorsulása ellenére is jóval alatta maradt az összberuházások legalacsonyabb intervallumában megjelölt mértéknek. Ha az összberuházásokon belül kiemelten megfigyeljük az iparban és az építőiparban történt beruházások növekedési ütemét, láthatjuk, hogy azok minden eddigi növekedési mutató mértékét meghaladták (4. sz. és 5 sz.). Az infrastrukturális beruházásoknál az 50 százalékos feletti és 100 százalékosat meghaladó ütemnövekedés a tartományok 77 százalékát, a feldolgozóiparnál pedig azok 65 százalékát érintette. A csomagban meghirdetett térbeli preferenciák itt is megvalósultak. A legmagasabb növekedési ütemek zöme mindkét esetben a nyugati és a középső tartományoknál látható. Élesebb a térbeli koncentráció és a jóval nagyobb a tartományok száma az infrastrukturális beruházásoknál a legmagasabb ütem esetében. Gyorsulás 2009 után viszont csak a feldolgozóiparban tapasztalható, amely a keleti tartományokra is kiterjedt.

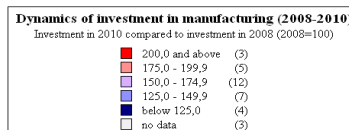
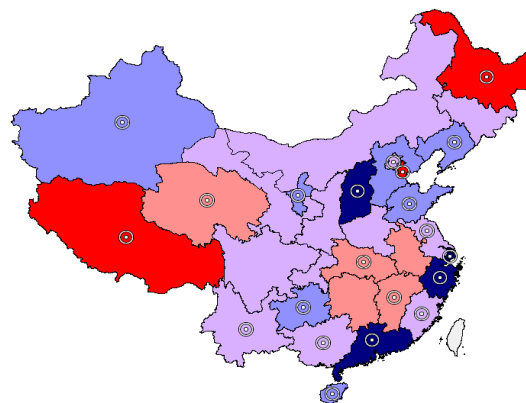
Az infrastrukturális beruházások dinamikája és sebessége az egyes tartományokban: 2008-2010

⊙ accelerating growth after 2009 (9)

Forrás: Michigan University China Data Center

A feldolgozóipari beruházások dinamikája és sebessége tartományonként 2008-2010

⊙ accelerating growth after 2009 (21)

Forrás: Michigan University China Data Center

A feldolgozóipar magas növekedési üteme és térbeli sajátossága több okra vezethető vissza: az infrastruktúrális beruházások keltette feldolgozóipari kereslet növekedésének következményére, az élénkítő csomag térbeli prioritásainak érvényesülésére, valamint az élénkítő csomagban megjelölt kilenc feldolgozóipari alágazat kedvezményeire.

A National Development and Reform commission (NDRC) kutatási jelentése szerint (Blomberg, 2010 júni. 15)⁷ az élénkítő csomagnak jelentős munkaerőpiaci hatása is volt. A beruházások 5,6 millió tartós új munkahelyet, és 50 millió átmeneti munkalehetőséget teremtettek. A vizsgált időszak alatt a migránsok becsült száma több mint 100 millióval nőtt: 2008-ban 150 millió, 2011-ben több, mint 250 millió volt.⁸ A külföldi és belföldi beruházások prioritásainak térbeli és ágazati eloszlása a migránsok áramlási irányát is megváltoztatta: 2009-ben 8,9 százalékkal csökkent a migráns munkások száma keleten, miközben a középső és nyugati területeken több mint 30 százalékkal növekedett (Xu, 2010). A megváltozott irányok hatására a migrációs útvonalak lerövidültek, a célállomások közelebb kerültek a migránsokat kibocsájtó középső és nyugati tartományokhoz, vagy saját tartományokon belül jelentek meg, s számos munkaerőpiaci és termékpiacon következémmel jártak.⁹

Az infrastruktúrális növekedés mértékeinek térbeli eloszlását bemutató térkép már önmagában is, de a feldolgozóipari adatokkal, valamint a migráns munkaerő megváltozott áramlásával együtt még hangsúlyozottabban jelzi az élénkítő csomag eredeti ágazati, területi és exportkompenzációs céljainak megvalósulását. A csomag prioritásai kedvezően hatottak a regionális gazdasági egyenlőtlenségek csökkenésére, a migráns munkaerő növekvő foglalkoztatására, migrációs útvonalak változására¹⁰, az exportfüggőség enyhülésére, s az építőipar mellett, a feldolgozóipar aktivizálására is. Ugyanakkor elvétve fordult elő, hogy valamely gazdasági mutató legalacsonyabb intervalluma stagnálást vagy visszaesést jelzett volna a vizsgált időszakban. E mutatókból és ütem gyorsulásukból már sejthető, hogy a csomag prioritásainak megvalósulása hozzájárult ahhoz, hogy a gazdaság túlfűtött állapotba

⁷ China May See 'Severe' Job Losses Next Year As Stimulus Unwinds, CICC Says <http://www.bloomberg.com/news/2010-06-16/china-may-see-severe-job-losses-as-stimulus-projects-completed-cicc-says.html>, 2010 Június 15

⁸ China-CIA The world Factbook (2013) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>

⁹ Ezt a folyamatot Xu Yinjing a következőkkel jellemzi: „Ennek oka, hogy a zsugorodó térbeli bérkülönbségek, a vidéki bérek növekedése, a költségesebb városi élet lecsökkentette a belső tartományok munkásainak motivációját a keleti tartományokba vándorlásra. A kínai export gyors talpra állása 2009 közepétől kezdve óriási és hirtelen munkaerő szükségletet teremtett a fiatal migránsok körében, melyet rövidtávon nem lehetett kielégíteni. A munkaerőhiányt részben az okozta, hogy a beruházás-orientált élénkítő csomag átmenetileg keresletet keltett az alacsony képzettségű munkaerő iránt. Az infrastruktúrális és építőipari ágazatokban keletkezett többmillió új munkahely főként az ország belső tartományaiban jelent meg. E munkahelyeket a fiatal paraszti elvándorlók kedvezőbbnek tekintették, mert otthonukhoz közelebb helyezkedhettek el. A tartós munkaerőhiány, összekapcsolva a gazdasági fellendüléssel és az inflációs nyomással 27 tartományt és várost készítetett arra, hogy 2009 közepétől megemelje a minimálbér színvonalát.” (saját fordítás) Xu, Y, 2010, p. 2)

¹⁰ Más kérdés, hogy az adott projektek befejezésekor mi történik azzal az 50 millió migránssal, akik e munkahelyek megszűntével tömegesen állás nélkül maradnak (Blomberg, 2010, június 15)

kerüljön s ez lokális szinten eltérő mértékben jelentkezzen. A következőkben mindezek helyi és országos folyamatát, és rendszerbeli okait tekintjük át.

AZ ADAPTÁCIÓ HELYI MEGJELENÉSE ÉS FELTÉTELEI

A) A DECENTRALIZÁLT FELADATOK ÉS ERŐFORRÁS FELTÉTELEI

Nem ez volt az első alkalom, hogy Kínában hasonló élénkítő eszközöket vetettek be válság esetén. A *10. ötéves terv* (2001-2005) és az ahhoz kidolgozott intézkedési csomag kifejezetten hangsúlyozta az urbanizáció és az infrastruktúrafejlesztés fontosságát.¹¹ Az ötéves tervben megfogalmazott célokra közvetlenül hatott a kilencvenes évek vége felé bekövetkezett ázsiai pénzügyi válság, amely után Dél-Korea, Szingapúr, Tajvan, Malajzia és Thaiföld, valamint Indonézia súlyos gazdasági visszaesést könyvelhetett el. A központi tervezés új súlypontjai voltak hivatottak annak megakadályozására, hogy a recesszió Kínára is áterjedjen.

A 2008-ban meghirdetett gazdaságélénkítő csomag az ázsiai válságra történt reakcióhoz hasonlóan, adaptációs eszköz volt. A gazdaságélénkítő program jóváhagyási rendszere a korábban kialakított intézményi szerkezetben és döntési mechanizmus alapján történt, statisztikailag sem volt elkülönítve¹² A beruházások finanszírozása azonban eltért az ázsiai válság után alkalmazott módszerektől. Míg az ázsiai válság idején a finanszírozás alapvetően állami forrásból, és a források szétosztása a gazdaságpolitikai célokat közvetlenül szolgáló úgynevezett „policy” bankokon keresztül történt,¹³ 2003-tól kezdve, és különösen a 2008-as élénkítő csomagban a fő szerepet négy szakosított állami nagybank (Industrial&Commercial Bank of China, China Construction Bank, Bank of China, Agricultural Bank of China) és az általuk nyújtott hitelek játszották (IMF 2011, 12-13 old).¹⁴

A fejlesztési projektek háromnegyed részét a helyi kormányzatok pályázatai alapján indították el, s ez az ilyen mértékű gazdaságélénkítő csomag esetében a korábbinál lényegesen nagyobb pénzügyi elvárásokat támasztott velük szemben. A támogatás

¹¹ A csomagban közigazgatási változtatások szerepeltek, amelyek megkönnyítették a városok terjeszkedését. A helyi kormányzatoknak lehetővé tették, hogy föld árveréseket tartsanak, illetve tendereztetéssel értékesítsék a földterületeiket. Előirányozták az ingatlan nyilvántartás rendszerének reformját, továbbá új elképzeléseket fogalmaztak meg az infrastruktúra finanszírozás rendszeréről (Tsui 2011, p.691).

¹² A gyakorlat alapján a Nemzeti Fejlesztési és Reform Bizottság (NDRC) felelős a nemzeti fejlesztési terv kialakításáért, a támogatandó projektek jegyzékének jóváhagyásáért. Amennyiben egy projektet az NDRC jóváhagyott, az egyaránt alkalmassá vált a költségvetési támogatások, illetve a bankhitelek igénybevételére. A fejlesztési célú bankhitelek igénybevételének előfeltétele a nemzeti fejlesztési tervben szereplő elfogadott státusz. Az engedélyeztetés és nemzeti tervbe kerülés bizonyos meghatározott volumen felett érvényesül.

¹³ A gazdaságpolitikai bankok (China Development Bank, Export-Import-Export Bank of China, Agricultural Development Bank of China) az állami források szétosztásáért felelősek, kizárólag gazdaságpolitikai döntés alapján (IMF, 2011, 40 old.)

¹⁴ Mester Éva közlése

elnyerésének feltétele volt, hogy a vállalat saját erőből finanszírozási biztosítékot nyújtson, mind a központi költségvetési támogatás, mind a kapcsolódó hitelfinanszírozás esetén. Ennek mértéke rendszerint a projekt költségvetésének 25-35%-a volt. A gyors megvalósítás érdekében az NDRC (National Development and Reform Commission) arra törekedett, hogy olyan helyi kormányzati projekteket válasszon, amelyek elégséges saját erőt tudnak felmutatni a társ-finanszírozás követelményeinek teljesítése érdekében (Wong 2011, 61 old). A saját erő szükséglet előteremtésére központi intézkedéseket is hoztak. Az Államtanács 2009 márciusában rendelkezett 200 milliárd Renminbi államkötvény kibocsátásáról, amelyet a Pénzügyminisztérium hajtott végre a helyi kormányzatok nevében (Na, 2011). Ez utóbbiak számra a kötvénykibocsátás központilag tiltott volt. A kibocsátásból befolyó összeget gyorsított eljárással továbbították a tartományi kormányok számláira. A cél az volt, hogy központilag biztosítsák a központi támogatás-igénybevételekhez és hitelfelvételekhez szükséges pénzügyi háttérrel. A kormány támogatásával a helyi vállalatok is forgalmazhattak saját kötvényeket, s tőzsdén is megjelenhettek (Wong, 2011, 64 old.). A hitelnyújtás feltételeként megkövetelt saját hozzájárulás fedezetét nemcsak kötvények biztosították, hanem a beruházásokhoz szükséges kisajátított földek, s a létrejövő ingatlanok is képezték. Az ingatlan fedezet biztosítását a rendkívül bonyolult földkezelési rendszer kihasználása segítette elő.

B) A FÖLDKEZELÉSI RENDSZER, MINT A FINANSZÍROZÁS HELYI GARANCIA-ESZKÖZE

A 2003-ban életbelépett földtörvény részletesen foglalkozik az 53 százalékban állami és 47 százalékban szövetkezeti tulajdonú földek elidegeníthetlenségével, annak használója által. Szabályozza a föld használati jogát, a szövetkezeti termőföldek állami kisajátíthatóságát közérdekű beruházás esetén, a termőföld használójának megfelelő kompenzációja mellett (Hu, 2006). Rendelkezik a termőföld védelméről, a kisajátítás tartományi vagy magasabb szintű engedélyezésének feltételeiről, a nem termőföldek használatának kereskedelmi forgalmáról, s a föld transzfer árának megosztási arányáról a helyi és a transzfert engedélyező központi kormányzat között.¹⁵ A termőföld mellett lakásépítésre szolgáló ingatlan sem elidegeníthető a lakója által, viszont az állam által e földterület kisajátítható és használatra forgalmazható. A faluközösség szövetkezeti tulajdonában levő földeket a magasabb szintű kormányzatnak először állami tulajdonba kell venni, majd a használati jogot ezután lehet forgalmazni megállapodás vagy tender alapján. A föld ilyen módon történt kisajátítása utáni

¹⁵

file:///F:/cikkek/2012/Law%20of%20the%20People%27s%20Republic%20of%20China%20on%20Land%20Contract%20in%20Rural%20Areas%20-%20China_org_cn.htm

Law of the People's Republic of China on Land Contract in Rural Areas

kompenzáció mértéke nincs törvénybe rögzítve (Chen, 2010, 2. old.). A gyakorlatban rendkívül nagy a visszaélés lehetősége a kollektív mezőgazdasági földek és lakóingatlan földek állami kisajátítása, közérdekű hasznosítása és homályos kompenzációs feltételei kapcsán. Egy a China News Agency által 90 térségben végzett hivatalos felmérés szerint, a földdel kapcsolatos projektek térségtől függően 20-80 százaléka illegális.¹⁶ A parasztgazda, aki legalább 30 évre kapta meg a föld használati jogát, vagy semmilyen, vagy minimális kompenzációt kap, amely a föld valós piaci értékének a töredéke.¹⁷ Szakértői becslések alapján a 1990 óta a különböző szintű kormányok mintegy 16, 6 millió hektár mezőgazdasági földet sajátítottak ki közérdekű beruházások céljából. A valós és a kompenzációs ár közti különbség következtében egyedül 2010-ben a helyi kormányzatok 2,9 milliárd yuant szereztek földbérletek értékesítéséből (ez az élénkítő csomag tervezett központi költségvetési forrás hányadának több mint kétszerese), miközben tartozásaik 23 százalékát további eladásokból kellett megszerezniük (Jeremy Page and Brian Spegele, 2011). A kisajátított paraszti lakóterületek 55 százalékán, a termőterület 30 százalékán gyárak, kereskedelmi létesítmények és lakáscélú épületeket hoztak létre (Michigan State University. Landesa és Renmin University, 2011). A kisajátításokkal összefüggő visszaélések gyakori tömegdemonstrációt váltottak ki. A Kínai Társadalomtudományi Akadémia adatai szerint a tömegdemonstrációk 65 százaléka az utak, erőművek, gátak, gyárak, személtlerakók, luxus lakásépítések érdekében történt illegális földkisajátítás, termőföld átminősítés „közérdekű beruházások” megvalósítására, erőszakos házrombolás, öntözőcsatornák eltömése és ehhez hasonló tevékenységek ellen zajlik (hivatkozva Hays, 2012; Economy, 2012).¹⁸ Egy másik értékelés szerint 1994 és 2004 között 70 millió paraszt esett áldozatul az illegális földfoglalásnak, s e szám további növekedésére számítanak (Hays, 2012). Az erőszakos kisajátítások üteme a pekingi China Construction Management and Property Law Research Center szerint növekszik. Felmérésük szerint a helyi kormányzatok bevétele földhasználati jogok forgalmazásából 2009-ben 219 milliárd dollár volt, az előző évihez képes 43 százalékkal

¹⁶ A szerzők szerint tipikus esetben a helyi hivatalnokok a kollektíva vezetőivel szövetkezve, a termőföldet építési területté átminősítve, alacsony áron és csúszópénz fejében eladják a földhasználati jogot a beruházónak, majd gengsztereket bérelnek fel a földet használó parasztok kilakoltatására (Hays, 2012)

¹⁷ *A Michigan State University, a Landesa Rural Development Institute és Renmin University vidéki lakosság háromnegyedét magába foglaló 17 tartomány 1791 háztartásában végzett kutatása alapján, a 1990-es évek vége óta falusi lakosság 43 százaléka volt érintett olyan földkisajátításokban, amely nem-mezőgazdasági célú beruházásokat eredményeztek. A kompenzáció hektáronként 17.850 dollárnak felelt meg, amely töredéke volt a hatóságok hektáronkénti értékesítési árának, amely 740.000 dollárnak felelt meg, többnyire a kereskedelmi célú projektek esetében. A felmérésben szereplő parasztok az esetek 35,9 százalékában a lakóhelyüket veszítették el, 54,8 százalékában lakóhelyüket és termőföldjüket is (2011).*

<http://factsanddetails.com/china.php?itemid=1109&catid=9#111>

¹⁸ Hivatalos adatok szerint 2008-ban 127 000 tömegdemonstráció volt. Ezek közül 467 helyi kormányzati részlegek elfoglalása, 615 rendőrségi és bírósági szervezetek támadása és 110 kormányzati épületek és gépjárművek elleni támadás volt. 2009 első negyedévében már 58 000 tömegdemonstrációt jegyeztek hivatalosan (Walsh, 2009).

nőtt, a költségvetési bevételek egyes adótételeinek arányait is meghaladva. 2010-ben ez az érték további 70,4 százalékkal emelkedett (Hays, 2012).¹⁹ 2006-ig a használati jog eladása tárgyalásos módszerrel történt, amely lehetővé tette azt, hogy a helyi kormányzatok alacsony áron, visszacsurgatott pénz fejében adhassák el a földeket ipari, kereskedelmi és építési célra. A másik módszer a tender, illetve aukciók kiírása. Itt valódi verseny folyik a beruházók között, az ár e módszer bevetésénél a többszöröse a megállapodásos hektáronkénti átlagárnak mind országos, mind régiók szerint, bár legmagasabbak a keleti tartományok átlagárai, mégis nagyobb a gyakorisága a megállapodásos árak alapján megkötött üzleteknek, ahol a helyi korrupciós érdekek jobban érvényesülhetnek (Tsui, 2011, 695).

A helyi kormányzat által államosított és átminősített kollektív föld állami vállalatnak adható át hasznosításra (Hu, 2006, 27 old.). Így, az földhasználat értékesítéséből származó nyereség sok esetben nem is kerül be a helyi kormányzat költségvetésébe, hanem a helyi kormányzati vállalatokhoz (helyi finanszírozási platformokhoz) kerül, amelyek hitelfedezetként hasznosítják azt.

C) A HELYI FINANSZÍROZÁS PLATFORMOK, MINT A BERUHÁZÁSOK ESZKÖZEI

A központi kormányzat engedélyezte és bátorította a korábban – a gazdaság túlfűtöttségének mérséklése, az inflációs nyomás enyhítése érdekében -- éppen korlátozni kívánt pénzügyi innovációkat. E platformokat a helyi kormányzatok már jóval korábban is használták a közvetlen hitelfelvételt tiltó rendelkezések megkerülésére (Peoples Bank of China és Chinese Bank Regulatory Commission által közösen kiadott dokumentum, 2009. március 24. idézi: Wong 2011 pp. 62-63).

Az egyes tartományi, illetve egyéb helyi kormányzatok az 1980-as évek végén alapították azokat a vállalatokat, amelyek a közberuházások, valamint a városfejlesztési feladatok lebonyolítói lettek. Ezeket a pénzügyileg független vállalatokat egy-egy, jól körülhatárolt célra hozták létre. Velük kívánták áthidalni azt az ellentmondást, hogy a decentralizált állami fejlesztési funkciók ellenére 1994 óta érvényben voltak a helyi kormányzatok beruházási aktivitásának korlátozását célzó intézkedések: az adóbevételek nagyobb arányú központi részaránya, az „off-budget” bevételek korlátozása, a helyi költségvetés fejlesztési kiadásainak hitellel, vagy kötvénykibocsájtással történő kiegészítésének tilalma (Csanádi és Lai, 2003), a

¹⁹ A bevételek ilyen mértékű növekedése összefüggésbe hozható a WTO-ba történt belépéssel, amikor a tőke vonzása érdekében az állam számos gazdaság-liberalizáló intézkedést hozott. Az intézkedés hatásáról Tsui a következőt írja: Az Államtanács 2001-es, és a Földhivatal 2002-es földforgalmazást bátorító intézkedései következtében a földárverésekből származó helyi bevételek robbanásszerűen növekedtek és kulcsfontosságú helyi bevételi forrássá váltak (Tsui, 2011, 692 old.)

helyi platformok tevékenységének visszafogása, vagy a kormányzati tulajdonnal történő garancia vállalás tilalma (Chang, 2010; Wei, 2009).²⁰

A helyi finanszírozási platformok fejlődésének egy újabb fokozatát jelentette még az ázsiai válság előtt 1998-ban a Shanghai-i helyi kormányzati vagyon kezelésére általános jogokkal felruházott kormányzati tulajdonú vállalat megalapítása. A vállalat tevékenységi profiljának kialakítása, a piacgazdasági nyitás jegyében, igazi áttörést jelentett. Túl a hitelfelvételi lehetőségek igénybevételén, a vállalat széleskörű helyi kormányzati infrastrukturális beruházási és szolgáltatási feladatokat kapott (vízellátás, csatornázás, útépités), valamint üzletszerűen ingatlanfejlesztési feladatokat is ellátott. A helyi kormányzati bevételi lehetőségek jelentős részét a vállalat kezelte, amely a növekvő földárak és ingatlanárak révén megnőtt bevételekből lehetővé tette az ingatlanfejlesztésekre felvett bankhitelek törlesztését. Ezzel Shanghai a tőkefejlesztés bevételeit és kiadásait döntő részben a helyi kormányzati költségvetésen kívülre (off-budget) helyezte (Wong 2011 p.62). Hasonló szempontból említi példaként Tsui Chongqing tartomány által létrehozott, majd állami forrásokból (pénzügyi támogatás, földhasználat transzfer ár, földátadás) felfejlesztett állóeszközű és mérlegű tőzsdére vitt hat kormánytulajdonú vállalat példáját (Tsui, 2011, 699 o.)

Ez a megoldás elterjedt a fejlesztésekben erősen motivált helyi kormányzatok körében. A pénzügyi innovációk egészen kifinomult változatai jöttek létre. A finanszírozási platformok lehetővé tették a rendelkezésre álló helyi kormányzati eszközök (ingatlanok, egyéb vagyontárgyak) olyan megerősített összetételének kialakítását, továbbá olyan tervezhető bevételek szerepeltetését a helyi kormányzati vállalatok mérlegeiben és eredmény kimutatásaiban, amelyek első osztályú fedezetet biztosítottak a további fejlesztési hitelfelvetelek és kötvénykibocsátások számára.²¹

A 2008-as pénzügyi krízist követően az élénkítő csomag igénybevételében, a banki hitelek felhasználásában döntő szerepet játszottak a forrásbevonást professzionális szinten űző helyi finanszírozási platformok. E vállalatok az ösztönző csomag elindításakor már teljességében rendelkeztek azokkal az adottságokkal, amelyek a helyi kormányzatok, beruházási forrásainak megteremtését segíthette. Jelentős lendületet adott a tevékenységüknek az, hogy a helyi kormányzatok finanszírozási platformjaként (Local Investment Companies LIC említett megoldásokat a központi kormányzat hivatalosan is elismerte. A központi jóváhagyással kialakított tőkepiaci eszközök a lakossági megtakarítások tömeges bevonását tették lehetővé a helyi fejlesztések finanszírozása érdekében (Tsui, 2011, 698.old). A CBRC

²⁰ Feltehetően a WTO-hoz való csatlakozás miatt beáramló tőke és megélénkülő kereskedelemről származó beruházás élénkülés feltételeinek elősegítése érdekében az Államtanács 2001-es, és a Földhivatal 2002-es földforgalmazást bátorító intézkedései következtében a földárverésekből származó helyi bevételek robbanásszerűen növekedtek és kulcsfontosságú helyi bevételi forrássá váltak, s 2009-re elérték az 1.600 milliárd yuant (Tsui, 2011, 692 old.).

²¹ Kozma Gábor közlése

jelentése szerint a helyi kormányzatok a beruházási célok megvalósítására összesen 8.200 ilyen vállalatot hoztak létre (Chang, 2010). A forráshoz jutás könnyítése lehetővé tette a folyamatban lévő infrastrukturális projektek felgyorsítását, illetve a helyi kormányzatok és minisztériumok közép- és hosszú távú terveiben szereplő beruházások, fejlesztések előrehozatalát és megvalósítását, valamint korábban nem tervezett, de a csomagban prioritást élvező beruházásokat is (Csanádi, 2012).

A fentiek hatására a gazdaságélénkítő csomag bejelentését követően alig egy hónappal a helyi kormányzatok már 18 ezer milliárd yuan értékben javasoltak beruházási projekteket, később ez a szám 25 ezer milliárdra emelkedett, az élénkítő csomag eredeti 4 ezer milliárdos keretével szemben (Wong, 2011, 63).

AZ ADAPTÁCIÓ „TÚLFUTÁSA”

A) A HELYI BERUHÁZÁSOK ELFUTÁSA

2009-ben a hitelek több mint felét -- az infrastrukturális beruházások finanszírozására nyújtották (World Bank, INFRA, 2010 2. sz tábla; Tsui, 2011, 697 old.). Így a decentralizált infrastrukturális feladatok következtében a hitel bővülés nagy része a helyi kormányzatoknál jelentkezett, amit a helyi hatalmi szerkezetbe épült nagybankok ottani részlegei folyósítottak a finanszírozási platformokon keresztül. E csoport által felvett hitelek arányát 2010 végéig az összes folyósított kintlévőségen belül 30-és 46,4 közötti százalékra becsülik (Chinastakes, July, 2011; Wong, 2011, 69 old.). A Kínai Bankszabályozási Bizottság (CBRC) szerint a finanszírozási platformok szerezték meg az új hitelfolyósítások egyharmadát 2009-ben, ezáltal a felhalmozott adósságállományuk az év végére 3,0 ezer milliárd renminbiről 7,4 ezer milliárdra nőtt. 2010 végére az új hitelfolyósítások már 40%-a került a helyi finanszírozási platformokhoz (IMF, 2011, 14 old).²²

A National Audit Office (NAO) adatai szerint, a helyi kormányzatok 2010 december végéig 10.7 00 milliárd yuan (\$1.650 milliárd) adósságot halmoztak fel, ami a 2010-es GDP 26,9 százalékának felel meg. Ebből a tartozásból 62,6 százalék visszafizetéséért közvetlenül felelnek, 21,8 százalékra készfizető kezességet adtak, és részleges visszafizetési kötelezettségük van a hitelek 15,6 százalékára (URBANOMICS, 2011). A CNAO az általuk felvett hitelek 26 százalékát ítélte magas kockázatúnak 2010 közepén (GaveKal, DragonWeek, Nov 8, 2010, hivatkozza Wong, 2011, 70 old.). A CBRC jelentése szerint országos szinten, az

²² E problémák feltárására nemcsak a Bankszabályozási Bizottság, hanem az NDRC, a Pénzügyminisztérium és a kínai Nemzeti Számvevőszék CNAO) is vizsgálatot indított. http://www.cnao.gov.cn/main/Article_ArtID_14.htm No.35 of 2011 (General Serial No. 104) Audit Findings on China's Local Government Debts 2011,11-16 old

összes finanszírozási platform által felvett hitelek 47 százalékához kötődött kormányzati költségvetési garancia. A földeladásokból származó bevételek általános jellegű költségvetési garanciaként (un. negatív pledge) jöhettek szóba.²³

A helyi kormányzatok eladósodását nem a 2008-as válság indította be, legfeljebb más eszközökkel újra teremtette azt.²⁴ A 2008 évi globális pénzügyi válság bekövetkezésekor a helyi adósságállomány már meghaladta az 5.570 milliárd yuant (National Audit office NAO, 2011), többségében hitel formájában,. Történt ez annak ellenére, hogy 2006-ban, a központi kormányzat megtiltotta a nagy állami vállalatok részére nyújtott mega-hiteleket (Tsui, 2011, 396).

B) RENDKÍVÜLI HITELBŐVÜLÉSI HULLÁM MEGJELENÉSE ORSZÁGOS SZINTEN

Az élénkítő csomag a gazdaságban az eredetileg tervezett összeghez képest jelentősen túlfutott. Az állóeszköz beruházás 2010-ben a GDP 70 százalékának felelt meg (The Heritage Foundation, 2011)²⁵ 2011-ben a beruházások tovább növekedtek bár az élénkítő program lezárását 2010-re tervezték. A csomag prioritásai abban is érvényesültek, hogy a hazai vállalatok által végrehajtott beruházások nőttek a legjobban, 24,7 százalékkal, szemben a Hong-Kong, Makaó, és Taiwan beruházásainak együttes 19,9 és a külföldi beruházások 12 százalékával (UMICH, NBS, 2012). A GDP a 2009-es 9.4 százalékhoz képest CIA által közölt becslések alapján 2010-re 10,4 százalékra nőtt (CIA, World Factbook, 2013).²⁶

2009-ben a bruttó állóeszközök növekedése a GDP 8 százalékpontnyi növekedéséért volt felelős, amely a GDP növekedés 96 százalékát tette ki, kétszer annyit, mint 2003- és 2007 között (Wong, 2011, 66 old.). A beruházások növekedésének hátterében a hitelezés robbanásszerű növekedése állt.

A költségvetési beavatkozás és a hitelbővülés együttes értéke már 2008-ban 4,8 ezer milliárd lett (ez az egész két évre 2008-2010 tervezetthez képest volt 0,8-al több),

²³ Ez nem hagyományos, illetve tárgyi biztosíték (collateral), hanem a biztosítéki rendszer egy alacsonyabb osztályzatú, kiegészítő eleme (Kozma Gábor közlése)

²⁴ Ehhez hasonló folyamatok zajlottak le a korábbi állami beavatkozások során. Az ezredforduló után jelentek meg azok a kormányzati-banki keret-megállapodások, amelyek a helyi kormányzatok által szervezett projektek *csomagjait* finanszírozták *mega-kölcsönökkel*. Ezek a finanszírozási formák 2005-2006-ban bontakoztak ki erőteljesen, és nyilvánvalóvá vált, hogy a helyi kormányzatok ezer milliárd Renminbi nagyságrendben kerülnek meg a hitelfelvételeket tiltó jogszabályi rendelkezéseket. Emiatt a China Banking Regulatory Commission (Kínai Bankfelügyelet) 2006-ban vizsgálatot indított, és korlátozásokkal próbált véget vetni ennek a gyakorlatnak, de nem tudta megállítani a yuan trilliók áramlását a helyi kormányzatokhoz és nagy állami vállalatokhoz (Tsui, 2011, 696 old). Az évtized második felében az adósságállomány növekedése, főként bankhitelek formájában jelentősen tovább gyorsult (Mester Éva közlése).

²⁵ The Heritage Foundation (2011 jan) China Grows ercent Again. Is This Believable? by Scissors, Derek <http://www.heritage.org/research/reports/2011/01/china-grows-10-percent-again-is-this-believable>

²⁶ E:\bookpendr2012\rumici\China Economy 2013, CIA World Factbook.htm

2009-ben 11,5 ezer milliárd, 2010-ben 8,1 ezer milliárd Renminbi volt (Wong 2011, p. 64 3. sz. táblázat).

A csomagban tervezett 40 százalékos részarány helyett a hitelek a beruházott összeg kétharmadát alkották (World Bank, INFRA, 2010). 2009-ben a hitelfolyósítás a 2008-as szint kétszeresére nőtt (Wong, 2011, 64 old.). Az élénkítő csomag a legnagyobb mértékben az új hitelfelvételekre hatott, ennek GDP-hez viszonyított arányára vonatkozó szakértői becslések jelentősen eltérnek: 2009-ben a Világbank becslése alapján a GDP 30 százalékát (World Bank, INFRA, 2010), Wong becslése alapján GDP 15%-át tette ki (Wong, 2011 65 old.). 2010-ben a központi és helyi tartozás a hivatalos – bár számos fontos elemet nem tartalmazó -- kínai források²⁷ szerint a GDP 45 százaléka, 2011-ben 38,5 százaléka volt (CIA, 2012). A valóságos részarány ennél jóval nagyobb lehet. Erre utal az, hogy a CIA jelentés megjegyzi, hogy ezek az adatok, amelyet a National Audit Office (NAO) adott ki nem tartalmazzák a policy bankok által kibocsájtott kötvényeket, a Vasúti Közlekedési minisztérium tartozásait, az állami vállalatoktól a tartozásaikat átvállaló, úgynevezett Asset Management Company-k tartozásait és a rossz hiteleket. E hiányzó tényezők figyelembevételével egy 2010 negyedik negyedéves pénzügy- politikai jelentés (Monetary Policy Report) szerint 2010-ben az összes tartozás 2010-ben a GDP 74 százalékára rúgott (ALSOSPRACH, 2011), de van olyan kalkuláció is, amely a helyi platformok által felvett hiteleket és egyéb rejtett tételeket is belekalkulálva ezt az arányt 150 százalék felettire becsüli (The Economist, 2011).²⁸

A robbanásszerű hitelbővülés a visszafizethetetlen hitelek tömegének növekedését is magával hozta.²⁹ Részarányukat az összes hitelnyújtásban 8-10 százalékra (Fitch in BBC, 2011), illetve 12 százalékra (Moody in URBANOMICS, 2011) becsülték 2011-ben, amelynek következtében előrejelzések szerint 60 százalék a kockázata egy 2013 közepéig bekövetkező bankválságnak, a rekord mennyiségű hitel és a növekvő ingatlan árak hatására.³⁰

²⁷ CIA, The World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2186.html>

²⁸ How manageable is China's Red Ink The Economist, 2011, Június 28, Victor Shih Financial Times lapban tett nyilatkozatára hivatkozva <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2011/06/sovereign-debt>

²⁹ Ennek közvetlen szabályozási és rendszerbeli magyarázata az, hogy a nagybankok és azok helyi fiókjai zömében állami tulajdonban vannak, a vezetők integráltak a helyi hatalmi szerkezetbe, az állami szervekkel történő megállapodásokat, az állami támogatások prioritásai szerint a helyi állami vállalatoknak folyósított, helyi kormányzati garanciával megerősített hitelek visszafizetését biztosítottak vélik.

³⁰ Mivel a bankszektor összesített nettó jövedelme 35%-kal növekedett 2010-ben, más szakértők úgy ítélik meg, hogy a képződött tartalékalapok a rossz hiteleket kezelhetővé teszik. A helyi bankok válságát elkerülik, a központi kormányzat 2010 őszén egy újabb gazdaságpolitikai eszközt, az úgynevezett bankközi hitelrendszert vezetett be. Ennek a szabályozásnak a helyi bankokból a kormányzatok nem-teljesíthető hiteleinek egy részét központi politikai nyomás hatására áttelepíthetik a nagyobb bankokhoz így, egyes szakértők szerint, az olyan központi intézkedések, mint a kormány közzéférába pumpált pénze, kötvények kibocsájtása, központi pénzügyi eszközkezelés a rossz hitelek felvásárlására nagyobb zökkenő nélkül alkalmazható a gazdaságban (Exclusive Analysis, 2011, p. 4-8).

A TÚLFUTÁS ELLENI INTÉZKEDÉSEK

A központi kormányzatot aggasztotta a bankrendszer növekvő kockázati kitétsége.³¹ 2009 közepe óta folyamatosan igyekezett ellenőrzése alá vonni az élénkítő csomag és az intézményrendszer funkcionális szerkezeti sajátosságai következtében elszabadult hitelezési-eladósodási spirált. A visszafogás monetáris és fiskális eszközeinek bevetése 2010 elejétől már látható: a központi bank négy bázisponttal emelte a refinanszírozási kamatlábat, emelte a kötelező tartalékrátát és nyíltpiaci műveletekbe kezdett 30 milliárd yuan értékű kötvény visszavásárlására. A központi intézkedések ellenére az új hitelkibocsátás már januárban elérte a 2009 első negyedévi hitelboom mértékét. A monetáris bizottság további visszafogásról döntött, hírek szerint hitelkvótákat is elrendelt. Sőt, miközben a hitelek visszafogásán ügyködtek, a mérlegen kívüli pénzügyi termékek forgalma megkétszereződött, így a hitel expanzió az erőfeszítések ellenére 2010-ben is nagyjából a 2009-es szinten maradt (Wong, 2011, 68 old.).

A restriktív intézkedések következtében 2011-ben kormányzati költségvetési alapok 10,8 százalékos és a hitelek 3,5 százalékos növekedése jóval alatta maradt az össz-beruházások 20,3 százalékos növekedésének, s a még kevésbé kontrolálható költségvetésen kívüli források növekedésének (28,6 %) is (UMICH, NBS, 2012). A túlfűtöttség lehűtésére tett központi erőfeszítések következtében a központi beruházások 9,7 százalékkal visszaestek, miközben a helyi beruházások 27,2 százalékkal tovább növekedtek (UMICH, NBS, 2012). A beruházások aránya a GDP-ben a gazdaságpolitikai szándékok és ígéretek ellenére a válság előtt is magas 40,7 százalékról 2010-re rekordmagasságú 46,2 százalékra emelkedett ((NBS-c, 2011, hivatkozza Tsui, 2011, 705-ik old.), a CIA becslése alapján 2012-ben is 45,9 százalék volt.³²

AZ ADAPTÁCIÓ ÉS A TÚLFUTÁS RENDSZERBELI HÁTTERE

A túlfutás nem magyarázható azzal, hogy a döntés kicsúszott a központi kormány és a helyi kormányzatok ellenőrzése alól, hiszen a beruházások intézményi ellenőrzése szoros: a projekteket a legfontosabb központi kormányzati döntéshozó szervezeteken vagy annak helyi megfelelőjén keresztül engedélyezték. Hasonlóképpen szoros a döntési rendszerben szereplők politikai ellenőrzése: a bankok, az állami vállalatok és egyéb intézmények vezetése a helyi, vagy magasabb szintű pártapparátus nomenklatúrájába (káderhatáskörébe) tartozik, az adott helyi hatalmi szintet pedig Kínában évtizedek óta az eggyel följebb levő szint tartja ellenőrzése alatt. Önmagában az a valós tény sem elegendő indok ahhoz, hogy a gazdasági,

³¹ Ennek mértéke bankonként és régióként egyaránt változik. A legnagyobb mértékű kitétséggel a China Development Bank (CDB) rendelkezett: 2009-ben e bank hitelállományának 69 százaléka a helyi finanszírozási platformokhoz kapcsolódott (Chang, 2010).

³² CIA World Factbook 2012, http://www.theodora.com/wfbcurent/china/china_economy.html

kormányzati és állami banki vezetők ösztönzési rendszere a növekedés irányába hajtja a döntéseket, ahogy más pártállami rendszerekben is történt. Ha ez ismételt ekkora problémát okoz, és okozhatott a többi pártállamban is, miért nem vezetnek be olyan ösztönző rendszert, amely nem a volumen, hanem a piaci hatékonyság irányába terel? Kína reformtörténetét áttekintve a túlfűtött hitelezés sem egyszeri történet, amelyet a globális válság hatásának ellensúlyozása váltott ki. A helyi hitelfinanszírozás elfutása gyakori jelenség (Tsui, 2011, 687-9 old). Ennek oka, hogy a közvetlen intézményi, funkció megosztási és érdekeltégi magyarázó tényezők mögött rendszerbeli sajátosságok és nem szabályozási hiányosságok, vagy hibás ösztönzési rendszer rejlenek. A helyi eladósodás, a beruházások túlfűtöttsége, és nemkülönben a döntések motivációja sokkal inkább tulajdonítható annak a döntési mechanizmusnak, amely a pártállam hatalmi szerkezetének általános vonásaiból, és Kínára vonatkozó specifikus tulajdonságaiból következik. E döntési mechanizmusban az általános vonások alapján a párt- az állam és a gazdaság döntéshozói intézményesen, a párt hatalmi eszközei által közvetve és közvetlenül is szorosan összefonódnak. E hatalmi eszközök átszelik a nem-párt intézmények³³ kereteit és ott közvetlenül lefedik a pozíció, a tevékenység, a szervezeti struktúrát, valamint a párttagsággal járó pártfegyvelmen keresztül az egyéneket (Csanádi, 2011). A politikailag monopolizált függőségi és érdekérvényesítési viszonyokból kialakuló hatalmi háló alapelemeiből, kapcsolódási és működési elveiből következő motivációk hozzák létre a háló által integrált szereplők politikai racionalitású gazdasági magatartását. E magatartás jelenik meg az elosztás szelekciós szempontjaiban (nagyság, állami tulajdon, politikai pozíció), valamint a forrásért folyamodók beruházási motivációjában (a növekedési és beruházási hajsza, a nagyságra való törekvés és a kapcsolatok halmozása). E háló működése szempontjából fogalmazható meg akár a gazdasági, akár a politikai átalakulás. A hatalmi háló által lefedett gazdasági szféra relatív és abszolút visszahúzódása jelenti annak átalakulását a piaci rendszer irányába.³⁴ A relatív visszahúzódást a magánszféra államinál gyorsabb ütemű terjeszkedése jelenti; az abszolút visszahúzódást pedig az állami szféra sorvadása jelenti a magán-szféra expanziójával

³³ Nem-párt intézmények alatt politikai alszférán kívüli összes többi alszféra intézményeit értjük, amibe a szakszervezettől, a művelődésen, oktatáson és finanszírozási tevékenységen keresztül az állami vállalatig minden egység közvetlenül tartozik. A háló alapján kialakuló függőségi és érdekérvényesítési viszony így a bankok esetében is érvényesül, mind a központi, mind a helyi pártszervezetek részéről. A párt a káderhatáskör eszközével szoros kontrollt gyakorol a többségi állami tulajdonú nagybankokban, a kulcs-vezetők kiválasztásán, ösztönzésén, elmozdításán keresztül.

³⁴ Relatív azáltal, hogy a hálón kívül a piaci szféra relatíve gyorsabban terjeszkedik, új magánvállalatok, privatizált vállalatok növekvő számával, az árrendszer liberalizálásával. Abszolúte azáltal, hogy a piaci szféra megjelenésével a hálón belül létező versenyképes tevékenységek, szervezetek, tőke és munkaerő a hálón kívülre áramlik, ezáltal a háló részben kiürül. Másik tényező a háló állami vállalatokhoz kapcsolódó szálainak elszakadása vállalatok megszűnése, illetve privatizációja esetén. Harmadik tényező a hálón belüli elosztó funkció sorvadása, illetve magasabb adminisztrációs szintekre helyezése az államapparátusban azáltal, hogy egyre inkább csak nagyobb összegű beruházások engedélyezésével foglalkoznak. Negyedrészt a hálón belüli döntések befolyásolásának lehetősége csökken a piacról a hálóba áramló tőke, szervezetek és alternatív érdekek hatása következtében (Csanádi 2011).

párhuzamosan. Az alszférák átalakulási sorrendjét a háló szerkezete határozza meg (Csanádi, 2011).

A relatív és abszolút módon visszahúzódó hálón belül azonban a döntések változatlan motivációk és szelekciós mechanizmusok alapján zajlanak. A nagyobb állami beavatkozások és erőforrás elosztás és szerzés lehetőségei mozgósítják a hálót, felerősítik működési módját. A gazdaságilag racionális célok politikai racionalitású gazdasági motivációk alapján valósulnak meg, ahol az állami tulajdon, a nagyság, a politikai pozíciók, a kapcsolatok halmozása és szorossága alapján dől el az erőforrások elosztása. E sajátosságok az okai annak, hogy az élénkítő csomag alkalmazása során a központi kormányzat vállalta az állami vállalatok és helyi kormányzatok hitelkockázatát. Az élénkítő csomag legnagyobb nyertesei hazai kínai vállalatok-, leginkább az állami vállalatok voltak, amelyek beruházásai 40,6 százalékkal nőttek 2008 és 2011 között. (Luk'yanenko, 2011).³⁵ Ugyanezek a rendszerbeli sajátosságok motiválják a pártállami hálóba szorosan integrált bankokat is a hitelnyújtásban, akár a kockázatos hitelek folyósításában. Az elosztás és a növekedési hajsza korlátja pedig nem a hatékonyság, hanem az elosztható erőforrások kiapadása, vagy egy újabb, restriktív állami beavatkozás. E rendszerbeli sajátosságok okozták azt, hogy a kínai gazdaság a 2008-as pénzügyi krízis kiváltotta első sokk után kevesebb, mint egy év alatt újra túlfűtött állapotba került.

A kommunista rendszerek túlfűtöttségét s annak ciklikus voltát két hazai közgazdász, Bauer Tamás az ötvenes évekre és a nyolcvanas évekre vonatkozóan (Bauer, 1978,1981, 1986), és Soós K. Attila a közvetett irányítású pártállamra vonatkozóan (Soós, 1975, 1986, 1988a, 1988b) írta le. Az ő munkásságuk az ötvenes, hetvenes és nyolcvanas évekbeli kelet-európára és a Szovjetunióra vonatkozóan -- összevetve a hasonló ismétlődő kínai jelenségekkel korábban és 2011-12-ben -- közgazdasági oldalról alátámasztják, hogy a túlfűtöttség tértől és időtől független rendszer-sajátosság.

Az általános sajátosságok mellet a pártállami háló sajátos decentralizált kínai szerkezete meghatározta azt, hogy a túlfutás nem csak nemzeti, vagy csak központi, hanem helyi kormányzatok szintjén is megtörtént, s jelentős helyi eladósodást okozott. A kínai pártállami háló Mao kampányai következtében 1978-ra relatíve decentralizált formát öltött, és ez a hatalmi szerkezeti sajátosság stabilizálódott és erősödött, a Maot felváltó Deng Xiao Ping decentralizáló reformjai során. A szerkezeti sajátosságot a lokális hatalmak helyi erőforrás

³⁵ "Az állami vállalatok sokrétű kedvezményt élveznek: könnyen jutnak hitelforrásokhoz, erős alkuképességükkel befolyásolni tudják az ipari árakat és törvényjavaslatokat is tehetnek; nem kötelezettek a profit megosztására és gyakran alacsonyabb adózásban részesülnek. E kedvezmények tükrében nem nyilvánvaló, hogy valójában mennyire hatékonyak.." ECFR, 2010, p. 5)

szerező és elosztó képességét jelenti, amely a központi döntésektől, elosztásoktól viszonylagosan függetlenné, s a központi beavatkozásokkal szemben ellenállóképesebbé válik. E hatalmi szerkezet formális intézményi megjelenése a lokális kormányzatok adóztatási, földeladási, beruházási lehetősége, ezen belül az infrastrukturális fejlesztés decentralizált feladatai. Jelentős továbbá a szerkezetben a tartományi kormányzati szint és nagyobb állami vállalatok beépülése a magasabb szintű párt és állami döntési fórumokba, amely beavatott információt, további kapcsolatok létesítését, a központi források könnyebb megszerzését, illetve a beavatkozásokkal szemben a könnyebb felkészülést biztosítja.³⁶ Ugyanakkor a gazdasági magatartás politikai racionalitására s következményeire vonatkozó általános rendszer-sajátosságokat a decentralizált szerkezet nem módosítja, hanem ezek a stabilizálódott egyedi szerkezet mentén folyamatosan érvényesülnek. Ez a rendszerbeli egyedi sajátosság az, amely a háló aktivitását növelő egy-egy nagyobb beavatkozást követően kirívóbbá válik. ³⁷ A pártállami háló decentralizált elrendeződésének kínai sajátossága okozta azt, hogy a beruházási és növekedési hajszája nagy része, a kockázatos hitelek, s az eladósodás lokálisan jelentkezett és ennek következtében a helyi kormányzati szektor az élénkítő csomag forrásainak háromnegyedét szívta fel. E sajátos hatalmi szerkezetbeli okai vannak annak is, hogy a központi kormányzat csak komoly beavatkozások révén és sokára tudta a növekedési hajszát megfékezni, s annak is, hogy a beavatkozások ismétlődnek, hol visszafogás, hol élénkítés céljából.³⁸

A rendszerszerű működés és a rendszer átalakulása között kölcsönkapcsolat is tetten érhető. A prioritás szerinti beavatkozások a hálóba integráltak kedvezményezett növekedésével a háló expanzióját növelik, s ezzel átmenetileg lelassítják az átalakulást, illetve annak sebességét. A túlfutás amplitúdóját viszont növeli a hálóba integrált gazdaság által keltett kereslet miatt aktivizált magánszféra, amely egyben a hálón kívüli expanziót újra beindítja, illetve felgyorsítja.

³⁶ Ez a hatalmi szerkezet eltér az ötvenes évek centralizált sztálini hálószerkezetétől, amely az ötvenes évek közepéig minden pártállamban létezett, majd néhány európai pártállamban és szovjet tagállamban Sztálin halála után is tovább működött. Különbözik továbbá a Magyarország pártállami szerkezetétől, amely 1956-os átmeneti összeomlás után alakult ki és stabilizálódott.

³⁷ Erre példa Csanádi által lokális szinten a válság időszakában végzett empirikus kutatás eredménye (Csanádi, MTDP 2012/35. A tanulmány a válság hatásával és a források elosztásával foglalkozik egy kínai város feldolgozóipari vállalatai körében, amelynek az alapja véletlen mintavétellel kiválasztott 445 vállalat kérdőívének elemzése. Az eredmények azt igazolják, hogy a beavatkozások a pártállamokat jellemző elosztási prioritásokat, és a gazdasági magatartás politikai motivációit erősítették fel mind a forrásokat elosztók, mind a gazdasági szereplők tevékenységében. Az erőforrások szelektív elosztásakor a nagy, az állami és a szoros intézményi és banki kapcsolatokkal rendelkező vállalatok kerültek kedvezőbb helyzetbe, amely a növekedési hajszát és a kapcsolatépítési törekvéseket aktivizálta a piaci magatartás helyett.

³⁸ Az állami beavatkozások állami szektort preferáló elosztási motivációja és a gazdaság decentralizáltsága közötti feszültséggel, a hitelfolyósítás „tökéletlen” állami ellenőrzésével, s ezek ciklikus megnyilvánulásával foglalkozik Brandt és Zhu, 2011.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A 2008-as gazdasági válság, jelentős hatással volt Kína exportfüggő gazdaságára és növekedésére. Rövid ideig fennállt a gazdasági és politikai destabilizálódás veszélye. A kínai gazdaságpolitika azonban gyorsan alkalmazkodott a külső sokkhatáshoz. Az ilyenkor szokványos állami szabályozó tevékenység mellett kormányzati költségvetési és hitelforrások bevetésével óriási erőforrásokat is sikeresen mozgósított a gazdaság élénkítésére. Az exportfüggőség csökkentése érdekében az élénkítő program az exportáló keleti parti térség helyett a középső és nyugati régiók továbbfejlesztését célozta meg, az exportban kiemelkedő feldolgozóipar helyett az infrastrukturális beruházásokat helyezte előtérbe, az exportot bonyolító zömében privát kis- és közép vállalatok helyett a nagy állami vállalatokat preferálta. A program sikeresnek bizonyult: a különböző szintű kormányzatok azonnal aktivizálódtak, a bankok hiteleztek, a beruházások begyorsultak, gazdasági mutatók gyorsan javultak, a munkanélküliség fél év alatt a válság előtti szintre esett vissza, a középső és nyugati tartományok infrastrukturális beruházásai óriási ütemben indultak be, amelyek hasonló ütemű feldolgozóipari beruházásokat vonzottak s az állami beruházások igényei a magánberuházásokat is aktivizálták. Az élénkítés azonban negatív következményekkel is járt. A kínai központi kormányzat által elindított gazdaságélénkítő csomag hatására a gazdaság túlfűtötté vált. A túlfűtöttség jelenségei a hatalmas méretű költségvetési költségek, a föld-rekvirálások és földhasználati jogok forgalmazásának mértéktelen növekedése, a hitelezés túlfutása, a helyi kormányzatok eladósodása, buborékok kialakulása a termelésben és az infrastruktúrában, s a túlfűtöttség visszafogásának nehézségei. A túlfűtöttség közvetlen jelenségei mögött azonban rendszerbeli sajátosságok rejlenek. A gazdasági átalakulás előrehaladt folyamata ellenére, a külső és belső adaptációs nyomások hatására beindított élénkítő csomag formájában kialakult közvetlen állami beavatkozás aktivizálja és felerősíti a pártállam általános és sajátos kínai vonásait. Az általános vonások térben, időben és különböző aggregációs szinteken meghatározzák a kedvezmények, erőforrások sajátos elosztását. E sajátosságok alapján nagyobb a sansza az elosztásban kedvezmények megszerzésére a nagy és állami vállalatoknak, amelyek kapcsolati hálójukon keresztül minél több szállal épülnek be a döntési szerkezetbe. E döntési sajátosságok a politikailag racionális gazdasági motivációk következtében óhatatlanul vezetnek a gazdaság túlfűtöttségéhez. A pártállami háló egyedi sajátosságai meghatározzák, hogy a túlfutás hol következik be, Kína esetében nemcsak központilag, hanem a helyi kormányzatok szintjén is. Az elosztás preferenciái az átalakulás átmeneti lassulását idézik elő a pártállami hálóba illeszkedő gazdasági egységek gyorsabb expanziójával a piacok rovására. Kína esetében a túlfutás kilengését növeli az átalakulással terjeszkedő privát szektor, amelyet a kedvezményezett

állami szektor beruházásai által támasztott kereslet aktivizál. Az élénkítés indította túlfutást újabb, ellentétes szándékú állami beavatkozás követi.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- [Audit Findings on China's Local Government Debts](http://www.cnao.gov.cn/main/Article_ArtID_14.htm) No.35 of 2011 (General Serial No. 104),http://www.cnao.gov.cn/main/Article_ArtID_14.htm
- Bauer Tamás (1978) "Beruházási ciklusok a tervgazdaságban. A reform előtti tervgazdaságok esete" *Gazdaság*, 1978. 4. 57-75.o.
- Bauer Tamás (1981) *Tervgazdaság, beruházás, ciklusok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981.
- Bauer Tamás (1987) "Ciklusok helyett válság?". *Közgazdasági Szemle*, 1987. 12. sz.1409-1434.o.
- Brandt, Loren and Xiaodong Zhu, (2001) „Soct Budget Constraint and Inflation Cycles: a Positive Model of the Macro-Dynamics in China During Transiition”*Journal of Development Economics*, 64, 2: 437-457
- Bukley, C. (2009) General Administration of Customs adatai alapján; „China seen facing wave of unrest in 2009”, referring to Huang Huo, interviewed reporter of Xinhua News Agency, Tue Jan 6, 2009
- <http://ca.reuters.com/article/topNews/idCATRE5050F520090106?pageNumber=2&virtualBrandChannel;>
- Cai, F., Chan, K. W. (2009) „The Global Economic Crisis and Unemployment in China” *Eurasian Geography and Economics*, 50 (5), pp. 513–531, p. 520;
- Cai, Y. (2008) “Conflicts and Modes of Action in China” *The China Journal*, 59, January, 2008, pp. 89-109;
- Cai, Y. (2010) *Collective Resistance in China: Why popular protests succeed or fail* (Stanford: Stanford University Press).
- Csanádi, Maria and Hairong Lai (2003) Transformation of the Chinese Party-state on National and Prefecture and County <http://www.mtakti.hu/doc/dp/dp/mtdp0311.pdf>
- Csanádi, Mária (2011): Varieties of System Transformations and Their Structural Background Based on the IPS Model, Discussion Papers, MT-DP – 2011/5, Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Budapest <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1105.pdf>
- Csanádi, Mária (2012) [Economic and systemic consequences of adaptation to external and internal pressures caused by global crisis in China](http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1209.pdf) MTDP 2002/9 <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1209.pdf>
- Chan, K. W., (2010), The Global Financial Crisis and Migrant Workers in China: 'There is No Future as a Labourer; Returning to the Village has No Meaning', *International Journal of Urban and Regional Research*, 34: 3, 659-678.;
- Chang, Olivia (2010) China's local debts threaten crisis *Asia Times* July 15
- <file:///F:/New%20project/literature.consequences/Asia%20Times%20Online%20%20China%20News,%20China%20Business%20News,%20Taiwan%20and%20Hong%20Kong%20News%20and%20Business.htm>
- “Charter o8” http://en.wikipedia.org/wiki/Charter_o8
- Chen, N. 2009. “The present situation and Perspective of Small and Medium Enterprises.” *Small and Medium Enterprises Review* 5: 4–5.

- Chen, R. 2010 Informal Sales of Rural Housing in China: Property, Privatization and Local Public Finance The University of Chicago Law School 2010 Chicago Workshop on Industrial Structure of Production July 19-23, 2010
<http://www.law.uchicago.edu/files/file/Chen> New- Informal Sales of Rural Residential Land.pdf
 „China Bubble is about to Burst” *Wealth Daily*, Special Report, <http://www.wealthdaily.com/report/the-china-bubble-is-about-to-burst/872>
- Demick, B. (2008)“In China, anger rises as economy falls” by Barbara Demick *Los Angeles Times* <http://www.latimes.com/news/nationworld/world/la-fg-china-politics12-2008dec12.0,2413482.story>;
- Economy, Elisabeth C. (2012) Land Grab Epidemic: China’s Wonderful World of Wukans <http://blogs.cfr.org/asia/2012/02/07/a-land-grab-epidemic-chinas-wonderful-world-of-wukans/>
- Hays, Jeffrey (2012) (updated) Land Situres, Protests and Farmers’ Right sin China <http://factsanddetails.com/china.php?itemid=1109&catid=9>
- Hu, Tingtin, Defining Property Rights over Rural Land in Peri-urban China: A Case Study of Beiqija Town, Beijing Dissertation Submitted for the degree of master of science (estate management), School of Design and Environment, National University of Singapore (B.S. Beijing Normal University)
<http://scholarbank.nus.edu/termsfuse;jsessionid=A2C520291BD4FDAD961C35C630AAE7A4>
- Insecure Land Rights: the Single Greatest Challenge Facing China’s Sustainable Development and Continued Stability Summary of 2011 17-Province Survey’s Findings (2011) Research report Michigan State University, Renmin University and Landesa Institute http://www.landesa.org/wp-content/uploads/Landesa_China_Survey_Report_2011.pdf
- Knight, John, Deng Quheng, and Li Shi The puzzle of migrant labour shortage and rural labour surplus in China Department of Economics, Discussion Paper Series, Oxford University, July 2010, Number 494, <http://economics.ouls.ox.ac.uk/14813/1/paper494.pdf>
- Kong, S.T., Meng X., and Dandan Zhang, D. (2009) Impact of Economic slowdown on migrant workers in Xin Meng, Chris Manning, Tadjuddin Effendi and Shi Li (eds.), The great migration in China and Indonesia: trends and institutions, http://epress.anu.edu.au/china_new_place/pdf/ch12.pdf;
- Lin George C. S. and Fox Z. Y. Hu (2011) Getting the China Story Right: Insights from National Economic Censuses *Eurasian Geography and Economics*, 2011, 52, No. 5, pp. 712–746
- Liu, X. (2009) „Impacts of the Global Financial Crisis on Small and Medium Enterprises in the People’s Republic of China” *ADB Working Paper Series* No. 180, December . <http://www.adbi.org/files/2009.12.16.wp180.impacts.gfc.enterprises.prc.pdf>
- Na, Yang (2011) Four Local Governments Completed Bond Issuance CaixinOnline <http://english.caixin.com/2011-11-25/100331545.html>
- Meng, X., Kong, S.T., and Dandan Zhang D. (2010) “How Much Do We Know about the Impact of the Economic Downturn on the Employment of Migrants?” *ADB Working Paper Series*, No. 194 February
<https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/53553/1/630969744.pdf>
- OECD Economic Outlook, Volume 2009, November, Issue 2 - OECD © 2009 http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2009-issue-2_eco_outlook-v2009-2-en, p. 236)

“People’s Republic of China: Financial System Stability Assessment,” IMF, 2011, November , IMF Country Report No. 11/321

Page, Jeremy and Brian Spegele, Wall Street Journal, December 15, 2011

<http://factsanddetails.com/china.php?itemid=1109&catid=9>

Sanderson, Henry and Michael Forsythe (2013) China’s Superbank: Debt, Oil and Influence-How China Development Bank is Rewriting the Rules of Finance
<http://www.selectbooks.com.sg/getTitle.aspx?SBNum=054843>

Soós, K. Attila (1975) "A beruházások ingadozásának okai a magyar gazdaságban".
Közgazdasági Szemle, 1975. 1. szám. pp. 104-111. ,s pp. 561-568. In: A magyar közgazdasági gondolat fejlődése. (Szerk.: Szamuely László), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986.

Soós, K. Attila (1986) Terv, kampány, pénz. Szabályozás és konjunktúraciklusok Magyarországon és Jugoszláviában. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó/Kossuth Könyvkiadó, 1986. - 532 p.

Soós, K. Attila (1988a) "Ciklusok vagy ingadozások?". Közgazdasági Szemle, 1988. 7-8. szám. pp. 848-865.

Soós, K. Attila (1988a) "A pénz szerepe a szocialista gazdaságok ciklusainak leszálló ágában". Tervgazdasági Fórum, 1988. 4. szám. pp. 19-32.

Taxation and Investment in China 2012, Reach Relevance and Reliability. Deloitte
http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Local%20Assets/Documents/Tax/Taxation%20and%20Investment%20Guides/2012/dttl_tax_guide_2012_China.pdf

Tsui, Kai Yuen (2011): China’s Infrastructure Investment Boom and Local Debt Crisis, *Eurasian Geography and Economics*, 2011, 52, No. 5. pp. 686-711

Wei, Houkai (2009): Regional Economic Development in China: Agglomeration and Relocation, Book part, Regional Economic Development in China ed. Saw Swee Hook and John Wong. Singapore ISEAS Publishing Institute
http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=DhIcTvNRt-MC&oi=fnd&pg=PA28&dq=Regional+Economic+Development+in+China:+Agglomeration+and+Relocation&ots=be358Q5PQA&sig=NAMPwvnjwcliJUXNvxTkeV73ssQ&redir_esc=y#v=onepage&q=Regional%20Economic%20Development%20in%20China%3A%20Agglomeration%20and%20Relocation&f=false pp. 28-52

Wong, S. (2008) “Impacts of the Financial Crisis on Labour Conditions in China”. Heidelberg, *Werkstatt Ökonomie*, 19 December http://www.globalmon.org.hk/en/wp-content/uploads/2009/02/wong_2008_impacts_of_the_financial_crisis.pdf

Wong, Christine (2011) The Fiscal Stimulus Program and Problems of Macroeconomic Management in China ppt, 32nd Annual Meeting of OECD Senior Budget Officials. Luxemburg, 6-7 June, 2011 <http://www.oecd.org/gov/budgeting/48140003.pdf>

Wong, Christine (2011) The Fiscal Stimulus Programme and Public Governance Issues in China, *OECD Journal on Budgeting*, Volume 2011/3

World Bank (2009) How Can China Keep on Growing While Exports are shrinking? CEIC, 2009.06.17 <http://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/how-can-china-keep-on-growing-while-its-exports-are-shrinking>

World Bank, INFRA Update (2010) Supporting China's Infrastructure Stimulus Under the
Infra Platform
<http://scholarbank.nus.edu/termsfuse;jsessionid=E77FE67EEEDD02E7925201C6525C7A37>
http://siteresources.worldbank.org/INTSDNET/Resources/5944695-1247775731647/INFRA_China_Newsletter.pdf),
World Economic Outlook (2011) Slowing Growth, Rising Risks, IMF 2011 September
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/pdf/text.pdf>
Xu, Yingying, China's Rising Labor Costs and the Labor Shortage Puzzle. ISSUES IN BRIEF,
E-577 August 17, 2010
http://www.mfiintl.com/reports/China_RisingCosts_LaborShortage.pdf,
UMICH, NBS 2012 Chinadataonline.org
Zhang, Xiaobo (2005): Fiscal Decentralization and Political Centralization in China: Implications for Regional Inequality, . Journal of Comparative Economics 34 (4) (2006) 713-726
Zhou Siyu (2010), China remains top FDI destination. China Daily Updated: 2010-09-09.
http://www.chinadaily.com.cn/business/2010-09/09/content_11279777.htm